NHÀ Ở TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI CƠ HO LẠCH: TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU VÀ NHỮNG KHOẢNG TRỐNG HỌC THUẬT

Nguyễn Trần Huyền Trân
Viện Nghiên cứu văn hóa dân tộc

Tóm tắt: *Bài viết tiến hành tổng quan các công trình nghiên cứu về nhà ở truyền thống của người Cơ Ho Lạch, đồng thời đối chiếu với các nghiên cứu liên quan đến nhóm địa phương Lạch và loại hình nhà ở truyền thống của tộc người Cơ Ho nói chung. Bằng phương pháp tổng quan tài liệu và phân tích hệ thống, tác giả nhận diện các thành tựu nghiên cứu đã đạt được, đồng thời chỉ ra những khoảng trống học thuật còn tồn tại. Từ đó, bài viết đề xuất một số định hướng nghiên cứu tiếp theo nhằm góp phần bảo tồn và phát huy giá trị kiến trúc cư trú truyền thống của tộc người.*

Từ khóa: *Người Cơ Ho Lạch; nhà ở truyền thống; tổng quan nghiên cứu; khoảng trống học thuật.*

TRADITIONAL HOUSES OF THE K'HO LACH PEOPLE: A REVIEW OF PREVIOUS STUDIES AND RESEARCH GAPS

Abstract: *This paper reviews previous studies on the traditional houses of the K'Ho Lach people and compares them with research on the Lach local subgroup and the traditional housing of the K'Ho ethnic group in general. Using a literature review and systematic analysis approach, the study identifies major research achievements while highlighting existing academic gaps. Based on these findings, the paper proposes several directions for future research to contribute to the preservation and promotion of the traditional residential architecture of the K'Ho people.*

Keywords: *K'Ho Lach people; traditional houses; literature review; research gaps.*

Nhận bài: 10/05/2026 Phản biện: 10/06/2026 Duyệt đăng: 13/06/2026

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong nhãn quan văn hóa học và dân tộc học, nhà ở không chỉ được xem là không gian cư trú hay một thực thể kiến trúc đáp ứng nhu cầu sinh hoạt của con người mà còn là một thành tố quan trọng của văn hóa vật chất. Mỗi hình thức nhà ở là kết quả của quá trình cộng đồng thích nghi với môi trường tự nhiên, đồng thời phản ánh hệ thống tri thức, quan niệm thẩm mỹ, phương thức tổ chức xã hội và các giá trị văn hóa đặc trưng được tích lũy, truyền tiếp qua nhiều thế hệ. Từ góc độ văn hóa học, nhà ở còn được nhìn nhận như một không gian văn hóa, nơi lưu giữ và tái tạo các giá trị văn hóa, các quan hệ xã hội cũng như ký ức cộng đồng. Vì vậy, nhà ở từ lâu đã trở thành một đối tượng nghiên cứu quan trọng của nhân học, dân tộc học và văn hóa học.

Trên cơ sở đó, nhà ở truyền thống của các dân tộc Tây Nguyên, trong đó có người Cơ Ho mang những đặc trưng riêng về kết cấu, không gian cư trú và giá trị văn hóa. Chính vì thế, đã trở thành một chủ đề thu hút sự quan tâm của nhiều nhà nghiên cứu dưới các góc độ dân tộc học, nhân học, văn hóa học và kiến trúc truyền thống, qua đó góp phần nhận diện những đặc trưng văn hóa và không gian cư trú của các cộng đồng bản địa. Những nghiên cứu về người Cơ Ho được khởi đầu khá sớm từ các học giả phương Tây trong nửa đầu thế kỷ XX. Tiêu biểu là công trình Les Jungles Moï (1912) của Henri Maitre, một khảo cứu điền dã quan trọng về địa lý và dân tộc học tại Tây Nguyên, trong đó có những ghi chép ban đầu về cộng đồng người Cơ Ho. Sau đó là Jacques Dournes với công trình Les Srê: Une société montagnarde indochinoise (1950) cũng đã cung cấp nhiều tư liệu có giá trị về đời sống, tổ chức xã hội và không gian cư trú của người Cơ Ho Srê, bước đầu mở ra cho các nghiên cứu về người Cơ Ho trong giai đoạn sau này. Đầu những năm 2000, một số công trình của Viện Dân tộc học tiếp tục mở rộng nghiên cứu về người Cơ Ho ở Việt Nam. Tiếp cận dưới góc độ kiến trúc và văn hóa vật chất, Nguyễn Khắc Tụng trong công trình Nhà ở cổ truyền các dân tộc Việt Nam (1996) đã khảo cứu hệ thống các loại hình nhà ở truyền thống của các dân tộc Việt Nam, trong đó có người Cơ Ho. Công trình tập trung mô tả kết cấu kiến trúc, vật liệu xây dựng, cách tổ chức không gian và công năng sử dụng của ngôi nhà, đồng thời bước đầu lý giải mối quan hệ giữa nhà ở với điều kiện tự nhiên và đời sống văn hóa của cộng đồng. Đây là một trong những công trình nền tảng có giá trị tham khảo quan trọng đối với việc nghiên cứu nhà ở truyền thống của người Cơ Ho. Ngoài ra còn có công trình sách Dân tộc Cơ Ho ở Việt Nam (2003) của tác giả Bùi Minh Đạo, đã tiếp cận khá toàn diện các phương diện lịch sử, kinh tế, văn hóa và

tổ chức xã hội của người Cơ Ho, đồng thời đề cập đến đặc điểm cư trú và nhà ở của các nhóm địa phương như Lạch, Srê, Chil và Nộp. Những tư liệu này góp phần cung cấp cơ sở quan trọng để nhận diện khái quát về nhà ở truyền thống của người Cơ Ho.

Bên cạnh các công trình tiêu biểu nêu trên, còn có nhiều sách chuyên khảo, bài báo khoa học, luận văn và luận án đề cập đến người Cơ Ho dưới những góc tiếp cận khác nhau. Nhìn chung, các nghiên cứu này góp phần làm sáng tỏ nhiều phương diện về lịch sử, văn hóa, tổ chức xã hội và đời sống của cộng đồng. Tuy nhiên, phần lớn các công trình tập trung vào lịch sử, văn hóa, tín ngưỡng, tổ chức xã hội hoặc quá trình biến đổi văn hóa của cộng đồng. Những nghiên cứu chuyên sâu về nhà ở truyền thống, đặc biệt đối với nhóm địa phương Lạch, vẫn còn tương đối hạn chế và chưa thật sự trở thành những đối tượng nghiên cứu độc lập. Từ những nhận định trên, bài viết tiến hành tổng quan các công trình nghiên cứu về nhà ở truyền thống của người Cơ Ho Lạch, đồng thời đối chiếu với các nghiên cứu liên quan đến người Cơ Ho và nhóm địa phương Lạch. Trên cơ sở đó, bài viết hệ thống hóa các kết quả nghiên cứu đã đạt được, nhận diện những khoảng trống học thuật còn tồn tại và xác định một số vấn đề cần tiếp tục nghiên cứu.

II. TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU

Trong mục Nhà người Cơ Ho (tr. 172 – 187) của công trình Nhà ở cổ truyền các dân tộc Việt Nam (1996), tác giả Nguyễn Khắc Tụng đã tiếp cận nhà ở người Cơ Ho dưới góc độ dân tộc học kết hợp với kiến trúc truyền thống, cung cấp một hệ thống tư liệu tương đối toàn diện về loại hình cư trú của cộng đồng này. Trên cơ sở khảo sát thực địa, Nguyễn Khắc Tụng không chỉ mô tả đặc điểm kiến trúc, kết cấu, vật liệu xây dựng và tổ chức không gian sinh hoạt mà còn xây dựng hệ thống phân loại các kiểu thức nhà ở của người Cơ Ho theo quy mô gia đình và hình thức tổ chức không gian cư trú. Theo đó, tác giả phân biệt giữa nhà dài của gia đình lớn và nhà ngắn của gia đình nhỏ, đồng thời nhận diện các dạng kết hợp giữa nhà ở và nhà bếp như nhà ở là nhà sàn – nhà bếp là nhà đất, nhà ở là nhà đất – nhà bếp là nhà sàn, hay nhà ở và nhà bếp đều là nhà đất. Cách phân loại này cho thấy sự đa dạng trong hình thái cư trú của người Cơ Ho, đồng thời phản ánh quá trình thích nghi với điều kiện tự nhiên, phương thức sinh kế và sự biến đổi trong tổ chức gia đình. Đặc biệt, các nội dung mô tả đều được minh họa bằng hệ thống bản vẽ mặt bằng, sơ đồ kiến trúc và ảnh chụp thực địa, góp phần tăng tính trực quan và độ tin cậy của tư liệu, đồng thời tạo cơ sở thuận lợi cho việc đối chiếu, so sánh giữa các loại hình nhà ở.

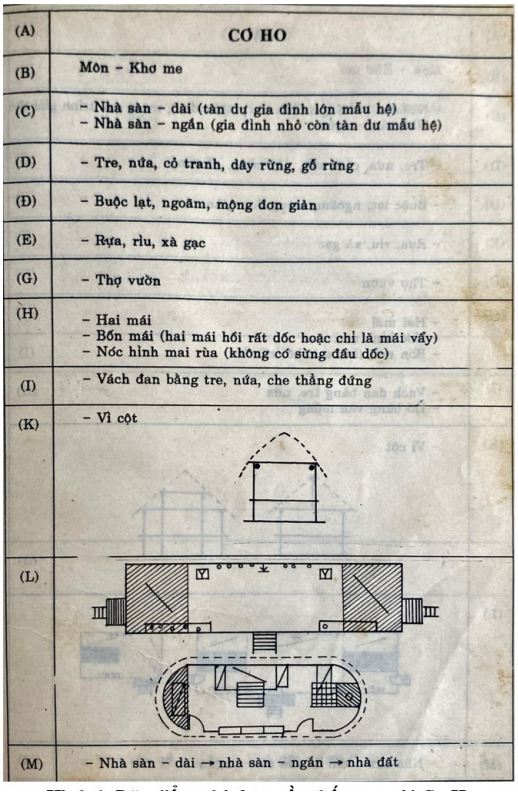

Hình 1. Đặc điểm nhà ở truyền thống người Cơ Ho

Nguồn: Nguyễn Khắc Tụng (1996), Nhà ở cổ truyền các dân tộc Việt Nam, tr.299

Không chỉ dừng lại ở việc ghi chép hiện trạng, công trình còn bước đầu hệ thống hóa các kiểu thức nhà ở truyền thống của người Cơ Ho dưới góc độ kiến trúc và dân tộc học, qua đó trở thành một trong những nguồn tư liệu nền tảng có giá trị tham khảo quan trọng đối với các nghiên cứu sau này về nhà ở truyền thống của người Cơ Ho nói chung.

Đáng chú ý, trong mục b) Nhà ở là nhà đất – nhà bếp là nhà sàn (tr. 183), Nguyễn Khắc Tụng đã ghi nhận tổ hợp nhà ở của người Cơ Ho (Lạt) ở huyện Lạc Dương. Mặc dù đây là một trong số ít những tư liệu có đề cập trực tiếp đến người Cơ Ho Lạch trong nghiên cứu về nhà ở truyền thống, song nội dung này chỉ dừng lại ở việc giới thiệu một biến thể trong hệ thống phân loại nhà ở của người Cơ Ho. Do không lấy người Cơ Ho Lạch làm đối tượng khảo cứu chuyên biệt, công trình chưa đi sâu phân tích những đặc trưng kiến trúc, tổ chức không gian, kỹ thuật dựng nhà cũng như các giá trị văn hóa gắn với nhà ở truyền thống của nhóm địa phương này. Đồng thời, đối với nhóm địa phương Cơ Ho Lạch, những tư liệu mà công trình cung cấp chủ yếu ghi nhận hiện trạng kiểu thức nhà ở như một trường hợp minh họa trong hệ thống phân loại nhà ở của người Cơ Ho tại thời điểm khóa sát. Công trình chưa mở rộng phân tích chuyên sâu quá trình biến đổi của nhà ở truyền thống cũng như những biến đổi về kiến trúc, tổ chức không gian và chức năng của loại hình nhà ở này theo thời gian.

Một công trình có giá trị đặc biệt trong giai đoạn đầu những năm 2000 là Dân tộc Cơ Ho ở Việt Nam (2003) của Bùi Minh Đạo. Trên cơ sở khảo sát khá công phu, tác giả không chỉ phác họa diện mạo lịch sử, kinh tế, văn hóa và tổ chức xã hội của người Cơ Ho mà còn chú trọng phân tích vấn đề cư trú và nhà ở của các nhóm địa phương. Công trình mô tả cụ thể cách bố trí mặt bằng, kết cấu không gian, vật liệu dựng nhà, quan niệm tín ngưỡng trong việc làm nhà, cũng như sự khác biệt giữa các kiểu nhà ở của người Cơ Ho ở những địa bàn khác nhau như Bảo Lâm, Di Linh.

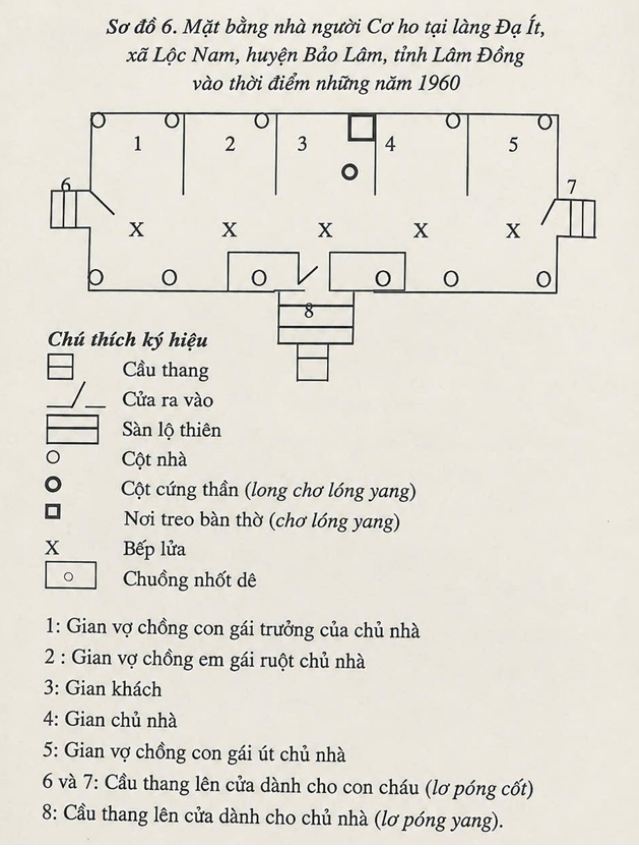

Hình 2. Sơ đồ mặt bằng nhà người Cơ Ho tại làng Đạ Ít, xã Lộc Nam, huyện Bảo Lâm, tỉnh Lâm Đồng (1960)

Nguồn: Bùi Minh Đạo (2003), Dân tộc Cơ Ho ở Việt Nam, tr.148

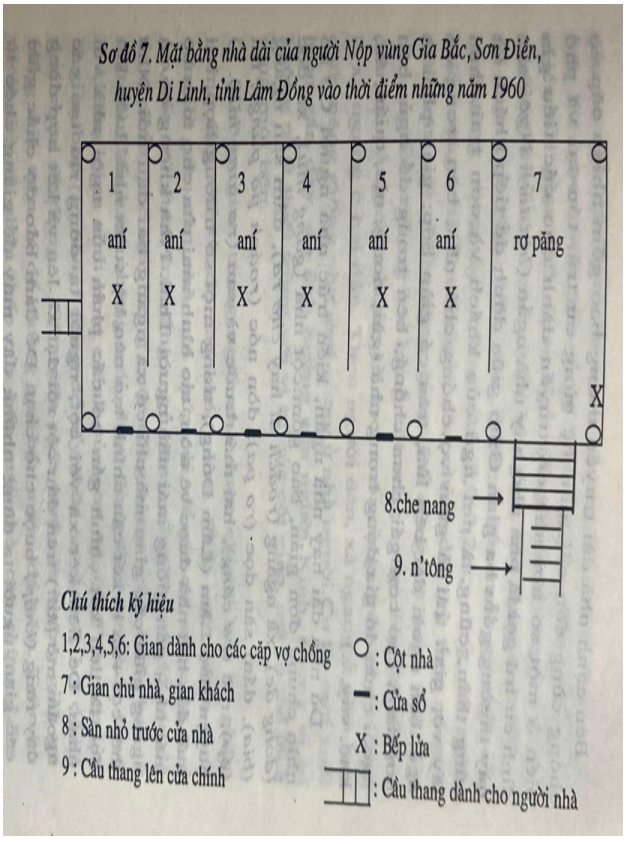

Hình 3. Sơ đồ mặt bằng nhà dài của người Cơ Ho (Nộp) vùng Gia Bắc, huyện Di Linh, tỉnh Lâm Đồng (1960)

Nguồn: Bùi Minh Đạo (2003), Dân tộc Cơ Ho ở Việt Nam, tr.149

Những tư liệu này cho thấy nhà ở không chỉ được tác giả tiếp cận như một hiện tượng kiến trúc đơn thuần mà còn như một thành tố gắn với đời sống văn hóa, nghi lễ và cách tổ chức không gian sinh hoạt của cộng đồng. Đặc biệt, công trình còn đề cập đến những yếu tố gắn với đời sống văn hóa như vị trí và chức năng của hệ thống bếp lửa, cầu thang, không gian thờ cúng, các nghi lễ và quan niệm tín ngưỡng trong quá trình dựng nhà, lựa chọn hướng nhà cũng như những điều kiêng kỵ liên quan. Qua đó, nhà ở được tiếp cận không chỉ như một công trình kiến trúc mà còn được tác giả lý giải bởi các mối quan hệ giữa không gian nhà ở với tổ chức xã hội, đời sống sinh hoạt và tín ngưỡng của người Cơ Ho. Vì vậy, có thể xem đây là một trong những chuyên khảo tương đối toàn diện của đầu thế kỷ XXI, vừa cung cấp nền tảng tư liệu quan trọng về người Cơ Ho nói chung, vừa gợi mở nhiều điểm tựa cho việc nghiên cứu sâu hơn về nhà ở truyền thống của nhóm địa phương Lạch nói riêng.

Trong Hỏi đáp văn hóa độc đáo trong kiến trúc nhà ở các dân tộc Việt Nam (2009), phần giới thiệu về người Cơ Ho chỉ được trình bày trong phạm vi khái quát. Công trình có đề cập đến nhóm địa phương Cơ Ho Lát (Lạch) khi giới thiệu địa bàn cư trú, đồng thời mô tả một số đặc điểm chung của nhà ở người Cơ Ho như quy mô nhà dài, cách tổ chức không gian, công năng các gian nhà và sự thay đổi từ mô hình gia đình lớn sang gia đình hạt nhân. Tuy nhiên, các nội dung về nhà ở phần lớn được trình bày dưới góc độ khái quát đối với người Cơ Ho nói chung, chưa phân tích hay nhận diện những đặc trưng riêng của nhà ở truyền thống người Cơ Ho Lạch. Do đó, công trình chủ yếu có giá trị cung cấp thông tin nền, trong khi những đặc điểm kiến trúc và văn hóa nhà ở của nhóm địa phương Cơ Ho Lạch vẫn chưa được làm rõ.

Trong công trình Người Cơ Ho ở Lâm Đồng: Tiếp cận đa chiều (2024), chương Quá trình biến đổi của tổ chức buôn làng người Cơ Ho ở thị trấn Lạc Dương, tỉnh Lâm Đồng của Lê Minh Chiến, tiếp cận cộng đồng người Cơ Ho từ góc độ tổ chức buôn làng và sự biến đổi của không gian cư trú trong bối cảnh hiện đại hóa. Trên cơ sở khảo sát thực địa tại cộng đồng người Chil và người Lạch tại xã Lát và thị trấn Lạc Dương, kết hợp giữa khảo sát định lượng khoảng 280 hộ gia đình với các quan sát, phỏng vấn sâu trong nhiều ngày, cung cấp những tư liệu thực địa có giá trị về cấu trúc buôn làng truyền thống, đặc điểm phân bố và quá trình dịch chuyển không gian cư trú của người Lạch. Nghiên cứu của tác giả Lê Minh Chiến đã làm rõ quá trình suy giảm và gần như biến mất của nhà dài truyền thống từ trước thập niên 1990, thời điểm còn khá nhiều hình thức nhà dài cho đến năm 2014 với 280 hộ khảo sát chỉ còn 01 nhà dài còn tồn tại. Trên cơ sở đó, tác giả cũng chỉ ra các nguyên nhân khiến nhà dài biến đổi một cách khá đầy đủ từ đô thị hóa, quy hoạch, chia lô đất ở, hộ gia đình hạt nhân, phát triển kinh tế hàng hóa, giao thông, điện, nước, di dân và các chính sách đất đai.

Mặc dù có đề cập đến người Lạch và người Chil trong phần phân bố cư dân, nhưng các nội dung liên quan đến tổ chức buôn làng và hình thái cư trú lại được đặt trong phạm vi khái quát của các dân tộc bản địa Lâm Đồng như Cơ Ho, Mạ và Chu Ru. Đồng thời, công trình của Lê Minh Chiến chỉ xem nhà dài như một thành tố minh chứng cho sự biến đổi của buôn làng Cơ Ho, chính vì vậy phần mô tả nhà dài của tác giả hoàn toàn dựa trên tài liệu tổng hợp từ các khảo cứu của Ngô Văn Lệ, Nguyễn Văn Tiệp, Nguyễn Văn Diệu. Nói cách khác, các đặc trưng riêng của nhà ở cổ truyền không được xây dựng từ kết quả khảo sát thực địa đối với người Lạch và chủ yếu kế thừa từ các tài liệu tổng hợp trước đó. Trên cơ sở tiếp cận từ góc độ xã hội học, đô thị học và nhân học xã hội, phần khảo sát thực địa của tác giả Lê Minh Chiến chỉ tập trung lý giải sự biến đổi của tổ chức buôn làng và không gian cư trú người Cơ Ho, vì vậy các khía cạnh về mô tả hình thái kiến trúc nhà ở, tổ chức không gian và giá trị văn hóa của nhà ở truyền thống người Lạch chưa được cung cấp cụ thể (bao gồm: chiều dài, chiều rộng, hướng nhà, cầu thang, khu vực bếp, kết cấu, phân chia không gian, vật liệu, quy trình dựng nhà) điều này khiến các phương diện kiến trúc của nhà ở truyền thống người Lạch tại Lạc Dương chưa được tách bạch và cung cấp cụ thể.

Khảo sát hệ thống tư liệu hiện tồn cho thấy, bên cạnh một số công trình mang tính tiên phong, các nghiên cứu về nhà ở của người Cơ Ho nhìn chung đang có xu hướng đồng thuận về mặt thông tin. Nhiều bài viết giai đoạn sau chủ yếu dừng lại ở mức độ tổng hợp hệ thống hoặc tiếp tục kiểm chứng các kết quả khảo cứu thực địa từ những công trình nền tảng đi trước, mà chưa bổ sung nhiều dữ liệu điền dã mới chuyên biệt cho nhóm địa phương Lạch. Do đó, để đảm bảo tính xác thực và giá trị khoa học của nguồn tư liệu, bài viết này

chủ trương tập trung kế thừa và đối chiếu trực tiếp từ các công trình nghiên cứu mang tính nền tảng, các khảo cứu thực địa tiên phong của các học giả trong và ngoài nước. Việc sàng lọc này nhằm nhận diện một cách khách quan nhất những thành tựu cốt lõi và các khoảng trống thực sự trong tiến trình nghiên cứu về nhà ở truyền thống của người Cơ Ho Lạch.

III. NHẬN XÉT CHUNG VÀ KHOẢNG TRỐNG NGHIÊN CỨU

3.1. Những thành tựu của các nghiên cứu

Nhìn chung, các công trình đã tạo nền tảng tư liệu quan trọng về nhà ở truyền thống của người Cơ Ho Lạch, làm rõ kiểu thức kiến trúc, kết cấu, vật liệu, tổ chức không gian và các yếu tố văn hóa, tín ngưỡng gắn với nhà ở. Từ các nghiên cứu của Nguyễn Khắc Tụng, Bùi Minh Đạo đến Lê Minh Chiến, nhà ở được tiếp cận không chỉ như nơi cư trú mà còn là không gian văn hóa phản ánh tổ chức xã hội, phương thức sinh kế, sự thích nghi với môi trường và quá trình biến đổi văn hóa. Những kết quả này là cơ sở học thuật quan trọng cho các nghiên cứu tiếp theo về nhà ở truyền thống của người Cơ Ho Lạch.

3.2. Những hạn chế của các nghiên cứu

3.2.1. Vấn đề thuật ngữ

Người Cơ Ho bao gồm nhiều nhóm địa phương như Lạch, Chil, Srê, Nộp..., phân bố trong những không gian cư trú và điều kiện sinh thái khác nhau. Chính sự khác biệt về môi trường cư trú, phương thức sinh kế và quá trình phát triển lịch sử đã góp phần hình thành những sắc thái riêng trong đời sống văn hóa cũng như loại hình nhà ở truyền thống của từng nhóm địa phương. Tuy nhiên, qua khảo cứu các công trình đã công bố, phần lớn các nghiên cứu vẫn tiếp cận đối tượng ở cấp độ khái quát, trong khi số lượng các nghiên cứu chuyên biệt về từng nhóm địa phương, đặc biệt là nhóm người Lạch, còn khá hạn chế. Điều này dẫn đến việc hệ thống thuật ngữ dùng để chỉ nhà ở truyền thống của người Cơ Ho Lạch thường chưa được xác lập một cách nhất quán, mà vẫn bị quy chiếu chung trong phạm vi người Cơ Ho nói chung. Chính vì vậy, việc xem xét và sử dụng thuật ngữ một cách thận trọng không chỉ là yêu cầu về chuẩn xác học thuật, mà còn góp phần nhận diện đúng đặc trưng cư trú và những khác biệt riêng của từng nhóm địa phương trong không gian văn hóa Cơ Ho.

Không chỉ khan hiếm về các nghiên cứu chuyên biệt, hệ thống công trình hiện tại còn bộc lộ sự thiếu thống nhất trong cách định danh loại hình nhà ở truyền thống của nhóm Cơ Ho Lạch. Thực trạng này đã đặt ra một khoảng trống học thuật đáng lưu ý về mặt thuật ngữ, đòi hỏi cần có sự chuẩn hóa và nhìn nhận thấu đáo hơn. So với các nghiên cứu về nhà ở truyền thống của một số dân tộc Tây Nguyên, thuật ngữ chỉ loại hình cư trú đã dần hình thành sự ổn định tương đối trong cách sử dụng, chẳng hạn "nhà dài" đối với người Ê Đê hay "nhà rông" đối với người Ba Na, Gia Rai. Các công trình về người Cơ Ho Lạch lại sử dụng đan xen nhiều thuật ngữ khác nhau như "nhà dài", "nhà sàn dài", "nhà ở truyền thống" hoặc "nhà truyền thống" để chỉ cùng một loại hình cư trú. Sự đa dạng này chủ yếu phản ánh sự khác biệt về phạm vi nghiên cứu, mục tiêu và cách tiếp cận của từng công trình. Tuy nhiên, việc chưa có sự giải thích hoặc quy ước thống nhất về thuật ngữ cũng cho thấy nhu cầu tiếp tục làm rõ nội hàm khái niệm trong các nghiên cứu về nhà ở truyền thống của người Cơ Ho Lạch.

Như vậy, việc các nghiên cứu chủ yếu dừng ở cấp độ khái quát đối với người Cơ Ho, cùng với sự thiếu thống nhất trong cách định danh loại hình nhà ở truyền thống của người Cơ Ho Lạch, không chỉ cho thấy những hạn chế trong nhận diện đặc trưng của nhóm địa phương này mà còn phản ánh khoảng trống học thuật còn tồn tại. Đây cũng là cơ sở đặt ra yêu cầu tiếp tục nghiên cứu chuyên sâu nhằm làm rõ đặc điểm kiến trúc, giá trị văn hóa và nội hàm thuật ngữ về nhà ở truyền thống của người Cơ Ho Lạch.

3.2.2. Những khoảng trống học thuật

Từ việc khảo sát các công trình liên quan, có thể thấy nghiên cứu về nhà ở truyền thống của người Cơ Ho đã tạo nền tảng tư liệu quan trọng về kiến trúc, hình thái cư trú và quá trình biến đổi của nhà ở. Tuy nhiên, đối với người Cơ Ho Lạch vẫn còn nhiều khoảng trống học thuật. Nhà ở truyền thống của nhóm địa phương này chưa thực sự trở thành đối tượng nghiên cứu chuyên biệt mà chủ yếu được đề cập trong các nghiên cứu về người Cơ Ho nói chung hoặc văn hóa Tây Nguyên. Mặc dù một số công trình đã ghi nhận các quan niệm, tín ngưỡng và tập quán gắn với nhà ở, nhưng các nội dung này mới dừng ở mức mô tả, chưa được phân tích hệ thống dưới góc nhìn văn hóa học.

Theo quan điểm của Nguyễn Khắc Tụng, nhà ở truyền thống không chỉ là một công trình kiến trúc mà còn là một không gian văn hóa, bao gồm cả "cái tạo nên cái nhà" và "cái thuộc về cái nhà".

Trong khi đó, các nghiên cứu hiện nay chủ yếu tập trung vào phương diện vật chất của ngôi nhà, còn những giá trị văn hóa, tín ngưỡng, tập quán và thực hành gắn với không gian nhà ở vẫn chưa được làm rõ tương xứng. Đồng thời, các khảo cứu thực địa chuyên sâu về nhà ở truyền thống của người Cơ Ho Lạch trong bối cảnh đương đại còn hạn chế; những nghiên cứu gần đây chủ yếu quan tâm đến sự biến đổi buôn làng và không gian cư trú, chưa phản ánh đầy đủ sự thay đổi của nhà ở truyền thống, đặc biệt là cách tổ chức, sử dụng không gian sống và các thực hành văn hóa diễn ra trong ngôi nhà.

IV. KẾT LUẬN

Các nghiên cứu về nhà ở truyền thống của người Cơ Ho đã tạo nền tảng tư liệu quan trọng về kiến trúc, vật liệu, tổ chức không gian cư trú và quá trình biến đổi của nhà ở, đồng thời tiếp cận nhà ở như một không gian văn hóa gắn với gia đình, buôn làng, sinh kế và tín ngưỡng. Tuy nhiên, đối với nhóm địa phương Cơ Ho Lạch vẫn còn nhiều khoảng trống nghiên cứu. Phần lớn các công trình xem người Cơ Ho như một chỉnh thể, chưa làm rõ đặc trưng riêng của nhà ở người Lạch; thuật ngữ phân loại nhà ở cũng chưa thống nhất. Bên cạnh đó, các yếu tố như tổ chức không gian, bếp, cầu thang, hướng nhà, nghi lễ dựng nhà và ý nghĩa văn hóa của không gian cư trú mới chủ yếu được mô tả, chưa được phân tích chuyên sâu dưới góc nhìn văn hóa học. Vì vậy, cần tiếp tục nghiên cứu nhà ở truyền thống của người Cơ Ho Lạch theo hướng liên ngành để bổ sung khoảng trống học thuật và làm rõ giá trị văn hóa của loại hình kiến trúc này.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

Bùi Minh Đạo (2003), Dân tộc Cơ Ho ở Việt Nam. NXB Khoa học Xã hội, Hà Nội.

Hỏi đáp văn hóa độc đáo trong kiến trúc nhà ở các dân tộc Việt Nam (2009). NXB Khoa học Xã hội, Hà Nội.

Lê Minh Chiến (2024), "Quá trình biến đổi của tổ chức buôn làng người Cơ Ho ở thị trấn Lạc Dương, tỉnh Lâm Đồng" trong Người Cơ Ho ở Lâm Đồng tiếp cận đa chiều (Mai Minh Nhật, Trần Thanh Hoài đồng chủ biên)

Nguyễn Khắc Tụng (1996), Nhà ở cổ truyền các dân tộc Việt Nam. NXB Khoa học Xã hội, Hà Nội.